

AĞIZ ARAŞTIRMALARINA GİRİŞ

ALİ AKAR

© / otukennesriyat

YAYIN NU: 2322
KÜLTÜR SERİSİ: 1211

T.C. KÜLTÜR ve TURİZM BAKANLIĞI
SERTİFİKA NU: 49269

ISBN: 978-625-408-947-3

www.otuken.com.tr | otuken@otuken.com.tr

ÖTÜKEN NEŞRİYAT A.Ş.®

İstiklâl Cad. Ankara Han 65/3 • 34433 Beyoğlu-İstanbul
Tel: [0212] 251 03 50

Genel Müdür: Ertuğrul Alpay

Genel Yayın Yönetmeni: Göktürk Ömer Çakır

Editör: Ayşegül Büşra Paksoy

Kapak Tasarımı: Mahmut Doğan

Dizgi-Tertip: Ötüken

Baskı: Pelikan Basım Matbaa ve Ambalaj Sanayi Tic Ltd Şti
Kayabaşı Mah. Ulubatlı Hasan Cad. Nu: 2H, İç Kapı Nu: 19
Başakşehir-İstanbul
Tel: [0212] 613 79 55
Sertifika Nu: 40619

Kitabın bütün yayın hakları Ötüken Neşriyat A.Ş.'ye aittir.
Yayınevinden yazılı izin alınmadan, kaynağın açıkça belirtildiği
akademik çalışmalar ve tanıtım faaliyetleri haricinde, kısmen veya
tamamen alıntı yapılamaz; hiçbir matbu ve dijital ortamda kopya
edilemez, çoğaltılamaz ve yayımlanamaz.

Prof. Dr. Ali Akar: Sivas'ta doğdu. 1988 yılında KTÜ Fatih Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Bölümü'nden mezun oldu. Kısa bir süre öğretmenlik yaptıktan sonra 1990'da Fatih Eğitim Fakültesi Türk Dili ve Edebiyatı Öğretmenliği Bölümü'nde açılan araştırma görevliliği sınavını kazanarak üniversiteye geçiş yaptı. Yüksek lisans çalışmasını Cumhuriyet Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsünde Yeni Türk Dili alanında (1992), doktorasını ise 1997 yılında İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Eski Türk Dili Ana Bilim Dalı'nda tamamladı.

Askerlik görevini, Kara Harp Okulunda yedek subay öğretim elemanı olarak yaptı (1999-2000).

2006'da doçent, 2011 yılında profesör oldu.

Çalışma alanı yoğunlukla Türk dili tarihi, tarihî Türk lehçeleri, Oğuz grubu lehçeleri, Eski Anadolu Türkçesi, Türkiye diyalektolojisi ve Türkiye-Türk Dünyası sosyal ve kültürel ilişkileri olan Ali Akar'ın, ulusal ve uluslararası dergilerde çok sayıda makalesi yayımlandı. Rusya, İsveç, Hollanda, Azerbaycan, Kazakistan, Kırgızistan, Özbekistan, Moğolistan, Ukrayna, Romanya, Kosova, Mısır ve Suriye'de çeşitli bilimsel toplantılarda bulundu.

2012 yılında Uppsala Üniversitesinde (İsveç) Türkiye'de diyalektoloji çalışmaları ve son dönem Türkoloji eğitimi konularında seminerler verdi. 2022-2024 yıllarında Özbekistan Semerkant Devlet Üniversitesinde Linguakültür, Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri, Türk Dili Tarihi, Altayistike Giriş derslerini verdi.

2017'de V. Türk Dünyası Ekonomi Forumunun "Türk Dünyasına Hizmet Ödülü"ne layık görüldü. 2018'de Kırgızistan K. Tınıstanov Adındaki Isık Köl Devlet Üniversitesi tarafından verilen "Manas'ın Mirasçıları: Türk Dünyası Kültürüne Hizmet Ödülü" ile ödüllendirildi. 2019 yılında Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesinde, alanında en çok araştırma yapanlara verilen "Sosyal Bilimler Bilim Ödülü"nü aldı.

Evlü ve iki çocuk babası olan Ali Akar, Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesinde görev yapmaktadır.

Kitapları

- *Muğla Ağızları*, Muğla Üniversitesi Yayınları, Muğla 2004.
- *Türk Dili Tarihi, Dönem-Eser-Bibliyografya*, Ötüken Neşriyat, İstanbul 2005.
- *Muğla ve Yöresi Ağızları*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2013.
- *Gelibolulu 'Mustafa 'Ali, Mirkâtü'l-Cihâd (Cihâdın Basamakları) Dil İncelemesi-Metin-Dizin*, Türk Dil Kurumu Yayınları, Ankara 2016.
- *Nuri Yüce Armağanı*, (Editör: Ali Akar), Günce Yayınları, Ankara, 2017.
- *Türk Tiliñiñ Tarihi*, Eltanım Yayınları, Almatı, 2017.
- *Oğuzların Dili-Eski Anadolu Türkçesine Giriş*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2018.
- *Düşünen Türkçe*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2019.
- *Bilge Tonyukuk Yazıtı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2020.
- *Kül Tigin Yazıtı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2022.
- *Yıldız Beldesi Ağız Özellikleri*, Yıldız Belediyesi Kültür Yayınları, Sivas, 2023.
- *Bilge Kağan Yazıtı*, Ötüken Neşriyat, İstanbul, 2024.

ÖN SÖZ

Dilin önemli inceleme alanlarından biri olan ağız araştırmaları, 18. yüzyılda halk kültürüne yönelik ilginin artmasıyla birlikte ilk olarak Almanya’da başlamıştır. Başlangıçta folklor çalışmalarının bir alt dalı olarak görülen ağızlar, zamanla karşılaştırmalı dil bilimi araştırmaları sayesinde bağımsız bir bilim disiplini hâline gelmiştir. Ağız araştırmaları, dil incelemelerine yeni perspektifler kazandırmış; bu alandaki çalışmalar, evrensel dil tipolojilerinin belirlenmesinde önemli katkılar sağlamıştır.

Canlı dil konuşurlarından derlenen ağız metinleri, dilin tarihsel süreçte geçirdiği birçok gelişme ve değişimin âdeta bir laboratuvarı olmuştur. Yazılı dil verilerinin bulunmadığı durumlarda ise ağızlar, dil araştırmaları açısından geriye dönük dilsel rekonstrüksiyon yapma işlevini üstlenmiştir.

Ağız derlemeleri sonucunda ortaya konan metinler, dil ve edebiyat araştırmalarının yanı sıra çeşitli sosyal bilim alanları için de önemli veri kaynaklarıdır. Bu metinler, sosyal yapıda meydana gelen değişme ve gelişmeleri saptamada, tarihî olayları aydınlatmada sözlü tarih belgeleri olarak kullanılmaktadır. Ayrıca toplumun olaylar karşısındaki tutum ve davranışları ile bireylerin birbirleriyle ve içinde bulundukları sosyal ya da siyasal erk ile olan örfî hukuk ilişkilerine dair önemli bilgiler içermektedir. Halkın felsefi bakış açısı ve psikolojik yapısı da bu metinlerde açık ya da örtük biçimde izlenebilmektedir. Halk mutfağına ve geleneksel beslenme kültürüne dair veriler açısından da ağız metinleri vazgeçilmez bir kaynaktır.

Türkiye Türkçesi ağızları üzerinde yüz yılı aşkın bir süredir çalışmalar yürütülmektedir. Bu çalışmalar, başlangıçta yabancı araştırmacıların folklor malzemesi toplama çabalarıyla -biraz da tesadüfî olarak- başlamış, Cumhuriyet döneminde ise sistematik bir nitelik kazanmıştır. Bu dönemde yürütülen kapsamlı saha araştırmaları sonucunda *Derleme Sözlüğü* yayımlanmıştır. 1940’lı yıllarda Ahmet Caferoğlu, Anadolu’nun hemen hemen tüm bölgelerini kapsayan ağız metinleri derlemeye başlamış, elde edilen dil malzemesi, dokuz cilt hâlinde yayımlanarak alanın temel kaynaklarından biri olmuştur.

1980’li yıllara gelindiğinde Türkiye’de ağız araştırmaları bilimsel bir disiplin hâlinde gelmiş, Türkoloji bölümlerinde lisans ve lisansüstü çalışmalarla

İÇİNDEKİLER

ÖN SÖZ.....	7
İÇİNDEKİLER	11

BİRİNCİ BÖLÜM

AĞIZ BİLİMİ (DİYALEKTOLOJİ)	13
AĞIZLARIN ALT GRUPLARI	19
1. Argo	19
2. Jargon	20
3. Sövgü Sözleri.....	20
4. Gizli Dil.....	21

İKİNCİ BÖLÜM

AĞIZ ARAŞTIRMALARI TARİHİ	23
1. Dünyada Ağız Araştırmaları.....	25
2. Türkiye’de Ağız Araştırmaları	26

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARININ OLUŞUMU	31
1. Tarihî Süreç	34
2. Sözlü Dil ve Yazılı Dil.....	35
3. Göçler ve Dil Temasları	37
TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARININ SINIFLANDIRILMASI	38
1. Ignác Kúnos’un Tasnifi	39
2. Ahmet Caferoğlu’nun Tasnifi	39
3. Tahsin Banguoğlu’nun Tasnifi	40
4. Leyla Karahan’ın Tasnifi.....	40
5. Ağız Ölçekleri (Izoglos) ve Yeni Bir Sınıflandırma	41

DÖRDÜNCÜ BÖLÜM

AĞIZ ARAŞTIRMALARI VE SOSYAL BİLİMLER	47
1. Dil Araştırmalarında Ağız Verileri	49
2. Folklor Araştırmalarında Ağız Verileri.....	54
3. Tarih Araştırmalarında Ağız Verileri	56
4. Sosyoloji Araştırmalarında Ağız Verileri.....	57
5. Mutfak ve Beslenme Kültüründe Ağız Verileri.....	57

6. Irk Bilim (Antropoloji) Araştırmalarında Ağız Verileri.....	58
7. Eğitim Tarihi Araştırmalarında Ağız Verileri	59
YAZI DİLİ VE AĞIZLAR.....	60

BEŐİNCİ BÖLÜM

AĞIZ SÖZLÜKLERİ	63
Sözlük ve Ağız Sözlükleri	65
Ağız Sözlüğü Türleri	67

ALTINCI BÖLÜM

AĞIZ ARAŞTIRMALARINDA TEMEL KONULAR.....	69
1. Saha Tespiti	71
2. Kaynak Kişi	73
3. Derlemeci	74
4. Derleme Zamanı	75
5. Derleme Malzemesi	76
6. Derleme Yöntemleri	79

YEDİNCİ BÖLÜM

AĞIZ ARAŞTIRMALARINDA SORUNLAR	83
1. Adlandırma Sorunu	85
2. İnceleme Yöntemi Sorunu	85
3. Ağızların Etnik (Boysal) Yapı ile İlişkisi Sorunu	86
4. Bilgi ve Belge Yönetimi Sorunu	86
5. Art Zamanlılık-Eş Zamanlılık Sorunu	87
6. Sözlük Oluşturma Sorunu	89
7. Kaynak Dil Sorunu	90
8. İşaretleme Sorunu	90

SEKİZİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDAN ÖRNEK METİNLER.....	97
1. Doğu Anadolu Ağızları	99
2. Güneydoğu Anadolu Ağızları	100
3. İç Anadolu Ağızları	101
4. Batı Anadolu Ağızları	102
5. Batı Karadeniz Ağızları	103
6. Doğu Karadeniz Ağızları	104
7. Güney ve Doğu Marmara Ağızları	105
8. Trakya Ağızları	106

KAYNAKLAR	109
DİZİN	117

BİRİNCİ BÖLÜM
AĞIZ BİLİMİ (DİYALEKTOLOJİ)

Ağız bilimi¹ (*diyalektoloji*), (<Yun. διάλεκτος [*dialektos*] “lehçe” ve -λογία [-logia] “bilim”); İng. *Dialectology*, Alm. *Dialektologie*, Rus. *Диалектология*), halk arasında konuşulan ve yazı diline geçmemiş dil kollarını inceleyen bilim dalıdır. Diyalektoloji, yalnızca dil bilimi bağlamında değil; aynı zamanda folklor, tarih, sosyoloji gibi çeşitli sosyal bilim alanlarıyla etkileşim hâlinde olan ve bu disiplinlere veri sağlayan çok yönlü bir dil araştırma alanı olarak öne çıkmaktadır.

Ağız araştırmaları, Batı dünyasında 18. yüzyıldan itibaren gelişmeye başlamış; özellikle Almanya, İngiltere, Fransa, İtalya, Norveç, İsveç, İskoçya ve Amerika Birleşik Devletleri başta olmak üzere pek çok ülkede bu alanda önemli yayınlar yapılmıştır. Bu çalışmalar, dil biliminin yalnızca kuramsal yönlerini değil, aynı zamanda saha verilerine dayalı yöntemlerini de zenginleştirmiştir. Ağız araştırmaları, son yüzyılda Türkiye Türkolojisinin de öne çıkan çalışma alanlarından biri hâline gelmiştir (bk. *Ağız Araştırmaları Tarihi*).

Dil bilim ve gramer kitaplarında “ağız” kavramı ve “ağız bilimi” ile ilgili çeşitli tanımlamalar yapılmıştır. M. Ergin, “Ağız ise bir dilin bir şive içinde mevcut olan ve söyleyiş farklarına dayanan küçük kollarına, bir memleketin çeşitli bölge ve şehirlerinin sözcükleri söyleyiş bakımından birbirinden ayrı olan konuşmalarına verdiğimiz addır. Ağızlarda ses (söyleyiş), şivelerde ses ve şekil, lehçelerde ise ses ve şekilden başka sözcük ayrılıkları, sözcük sahasına inen ayrılıklar bulunur.”² şeklinde tanımladığı ağızları yazı dilinin içindeki fonetik ayrılıkların öne çıktığı bölgesel konuşma dilleri olarak görür. Z. Korkmaz “Bir dilin veya lehçenin daha küçük yerleşim bölgelerinde yazı diline oranla birbirinden az çok ayrılan konuşma biçimleri: Türkiye Türkçesinin *İstanbul ağzı, Aydın ağzı, Konya ağzı, Nevşehir ağzı, Taşra ağzı, Anadolu ve Rumeli ağızları* gibi” olarak değerlendirir.³ Korkmaz’ın tanımında ağızların yazı diline göre yerleşim birimlerine göre farklılıkları vurgulanmıştır. A. Topaloğlu ise ağzı “Bir dilin, lehçeler içinde ses, yapı ve anlam bakımından bazı ayrılıklar içeren, halkın konuştuğu değişik biçim” olarak tanımlar.⁴ B. Vardar, konuyu dil bilimsel bir bakışla “bir dil ya da lehçe alanı içinde yer alan konuşma biçimlerini, söyleyiş türlerini, kimi durumlarda da toplumsal özellikleri yansıtan kullanımların her biri” olarak görür.⁵

¹ Türkiye Türkolojisinde “lehçe” terimi Türk dilinin yazılı kollarını tanımlamakta kullanıldığı için *diyalektoloji* “ağız bilimi” terimi ile karşılanmaktadır.

² Muharrem Ergin, *Türk Dil Bilgisi*, İstanbul: Bayrak Basım/Yayın/Tanıtım, 2003, s. 10.

³ Zeynep Korkmaz, *Gramer Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1992, s. 4.

⁴ Ahmet Topaloğlu, *Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Ötüken Neşriyat, 1989, s. 81.

⁵ Berke Vardar vd., *Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1980, s. 18.

AĞIZLARIN ALT GRUPLARI

Ağızlar içinde çeşitli meslek, zümre, grup ve bölgelere göre özel ağız grupları da yer alabilmektedir. Bunlar, belirli sosyal grupların çeşitli nedenlere bağlı olarak oluşturdukları argo, jargon, sövgü ve gizli dillerdir. Söz konusu grup dilleri, dilin genel değişimleri içindeki sosyal değişimlerdir.¹¹ D. Aksan bunları, sınıfa, yaşa ve özellikle de mesleğe göre belirlenen diller olarak tanımlar.¹² A. Topaloğlu, çevreyi ön plana çıkarır ve belli bir çevrede kullanılan ve özellikle de sözcük bakımından genel dilden farklılık gösteren diller olarak değerlendirir.¹³ F. Yıldırım, bu dillerin; sosyal grupların konuştuğu, genel dilden söz varlığıyla ayrılan diller olduğunu vurgular.¹⁴

Bu dilleri geliştiren gruplar, çeşitli etkenlere bağlı olarak yalnızca kendi grupları içinde anlaşmayı amaçlamışlardır.

Alt ağız grupları sürekli değişmeye maruz kalan dinamik yapılardır. Bu yüzden bir bölgedeki alt ağızlar ile diğer bölgedeki alt ağızlar arasında zaman, mekân ve konuşur zümrelerinin durumlarına göre farklılıklar görülebilmektedir. Buna rağmen alt ağız grupları; sonradan inşa edilmiş, anlamı, kullanıcısının atıfta bulunduğu şeyle sınırlandırılmış, yalnızca belli bir grup insan tarafından bilinebilen dildir. Bu ağızlar, genellikle toplumun “alt” ya da “düşük” olarak tanımladığı kesimlerince konuşulan dillerdir.

1. Argo

Argo, belli bir toplum kesiminin, kendi aralarında yaptıkları konuşmaların başkaları tarafından anlaşılmasını amacıyla oluşturulmuş özel ağızlardır. Argo'nun söz dağarcığı yazı diline ve ağızlara kapalıdır; anlaşılmaz. Bu yönüyle argo, yazı diline ve ağızlara kapalı dil kodlarından oluşur.

¹¹ Nurettin Demir, “Dil ve Varyasyon”, *Türk Dili, Yazılı ve Sözlü Anlatım*, (Editörler: Nurettin Demir-Emine Yılmaz), Ankara: Nobel Yayınları, 2009, s. 18.

¹² Aksan, Doğan Aksan, *Her Yönüyle Dil-Ana Çizgileriyle Dilbilim 1*, Ankara: Türk Dil Kurumu Yayınları, 1990, s. 86.

¹³ Ahmet Topaloğlu, *Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü*, s. 120.

¹⁴ Faruk Yıldırım, *Abdal Gizli Dili*, İstanbul: Karahan Kitabevi, 2011, s. 7.

1. Dünyada Ağız Araştırmaları

Avrupa'da 15. yüzyıla kadar diplomasi, teoloji, hukuk, sanat-edebiyat alanlarında Latince hâkimdi. Uluslara ait diller ancak halk arasında konuşma dili olarak kullanılmaktaydı. İtalyan şair Dante Alighieri'nin *İlahi Komedya*'yı Floransa diliyle kaleme alması, M. Luther'in İncil'i Almancaya çevirme girişimleri, Avrupa'da halk diline yönelişin ilk adımları olarak kabul edilir.

17. yüzyılda İtalya'da G. B Vico, Fransa'da J. J. Rousseau, Almanya'da J. G. Herder, halkçılık hareketlerinin fikrî temellerini atmışlardır. Bu dönemde gelişen Alman millî romantizmi, aydınların halk kültürüne ve diline ilgi duymalarına yol açmıştır. F. Bopp, J. Grimm, W. Humbolt bu konuda önemli çalışmalar yapmışlardır.

Almanya'da ağız araştırmaları, J. A. Schmeller (1785-1852)'in 1821 yılında yayımlanan Bavyera lehçesi hakkındaki *Die Mundarten Bayerns* (=Bavyera Ağızları) adlı kitabıyla başlatılır. Daha sonra bu eserin devamı olarak dört ciltten oluşan *Bayerisches Wörterbuch* (=Bavyera Sözlüğü) adlı sözlük yayımlanmıştır. Onun bu çalışmalarından sonra Bavyera'nın başka yerleşim birimlerinde de ağız araştırmaları yapıldı. Bu bölgeden ses, yapı ve sözcüksel veriler toplandı. Bu arada ağız metinleri için kullanılacak alfabelerin standartlaştırılmasına gidildi. Schmeller, ağız metinlerinin, Eski Almancanın araştırılmasında bir dil gereci olduğunu düşünüyordu. Canlı ağızları eski Almanca ile karşılaştırarak eş zamanlı ve art zamanlı diyalektolojik araştırmaların yolunu açtı.

19. yüzyılın sonlarına doğru Schmeller'in izinden giden Alman diyalektoloji çalışmalarının temel hedefi ağızların sınıflandırılması olmuştur. Bu çalışmalarda ses ve yapı özellikleri Eski Almancayla karşılaştırılırken eski dil *saklantıları* da ortaya çıkarılmış ve aynı zamanda Alman kabilelerinin kendilerine has ağız özellikleri tespit edilme yoluna gidilmiştir.

1876 yılında Georg Wenker (1852-1911) Alman Dil Atlası olarak bilinen eski Alman İmparatorluğu'nun ağız bölgelerinden derlenen *Der Deutsche Sprachatlas* (DSA) hazırlamaya başlamıştır. Wenker, Almanya'nın değişik bölgelerinden 40.736, okullardan anketle topladığı toplam 44.251 dil malzemesini haritalar üzerinde işlemiştir. Wenker'in başlattığı bu çalışmalar onun ölümünden sonra da devam ettirilerek çalışmaların sonuçları 1927-1956 yılları arasında yayımlanmıştır.

İngiltere'de ağız araştırmaları A. John Ellis tarafından yazılan *On Early English Pronunciation* adlı kitabın 5. cildindeki fonetik tabloyla başlatılır. İngilizcenin ilk ve en kapsamlı ağız sözlüğü Joseph Wright (1855-1930)'in *English*

Diller, toplumsal olay ve olgulara koşut olarak tarihî bir zaman dilimi içinde oluşur, gelişir ve dönüşürler. Bu değişmelerde dil dışı ve dil ii etkenler önemli rol oynarlar. Dil dışı etkenler, tarihî, coğrafi ve kültürel değişmeler sonucu meydana gelen kopyalamalar (sözcük alıntıları ve verintileri); dil ii etkenler ise dilin yapısal sistemindeki ses ve yapı değişmeleridir. Ağızlar dildeki bu değişmeler sonucu meydana gelmiştir.

Ağızların oluşumunda, aynı üst dile bağlı alt dillerin kendi içerindeki bir-takım fonetik ve morfolojik öğelerin doğal seçilim yoluyla gelişip yaygınlaşması yahut körelip yok olması temel rol oynar. Bir dil grubu içindeki söz konusu yapılar, konuşurların dil kullanımlarına bağlı olarak değişir, dönüşür yahut yok olurlar. Aynı ortak ataya bağlı olduklarına inanan klan, kabile, uruk, oymak, sülale, aşiret vb. adlarla tanımlanan sosyolojik alt gruplar genellikle birlikte yaşayan ve aynı üretim, tüketim ve yaşayış tarzlarına sahip homojen yapılardır. Bu gruplardan her biri bir diğerine göre sosyal ve kültürel bakımdan az çok farklılıklar taşırılar. Bu farklılıklar grupların zamanla büyümesi, birbirinden uzaklaşmaları sonucu daha da belirginleşmekte, böylece gruplar arasındaki farklılıklar derinleşmektedir. Esasen, dil grupları kendilerini dilsel bakımdan tanımlamak için diğer dil gruplarıyla benzerlikleri yerine farklılıklarını öne çıkarır. Böylece, bir sosyal grup kendini, diğerlerinden ayrılan yönlerini öne çıkararak tanımlar. Bunun en iyi örneğini Oğuz boylarının her birinin kendine ait olan boy damgalarında görürüz. Oğuzlar, bunları kendi boylarını tanımlamak için birer etnolojik işaret, simge olarak kullanırlar.

İnsan grupları aynı zamanda dil bakımından da kendilerini diğerlerinden farklılaştırma eğilimi içindedirler. Farklılıklar, grup kimliğini “öteki”ne göre konumlandıran ve bu kimliği besleyen temel etkenlerdir. Bu farklılıklardan biri de konuşma biçimleridir. Grup, kendi konuşma biçimini sosyal kimliğini tanımlamakta temel araç olarak kullanır. Örneğin Muğla bölgesindeki ağız grupları birbirlerinden küçük farklarla da olsa kendilerini ayırırlar. Bir ağızda *undan keri* “ondan sonra”, birinde *ondan keri* “ondan sonra”, bir başkasında *undan geri* “ondan sonra”, yakınlardaki bir başka ağızda *undan sōna* “ondan sonra” edatları kullanılır. Yahut sözcük düzeyinde oluşan farklılıklar da ağız bölgelelerinin ayırımında kullanılabilir. Örn. ısırgan otu için *ısırgan, sırgan, dalgan, dalağan, dalağan, dalhan* gibi değişkeler zaman içinde grubun ayırt edici özellikleri olarak öne çıkar. Ağız konuşurları bunların, kendi sosyal gruplarının işaretle-yicisi olduğunu ileri sürerler ve ayırt edici dil simgesi olarak kullanırlar.

Ağızların oluşum sürecinde tarih içinde gelişen bir dizi sosyal, kültürel ve dilsel etken rol oynamış ve ağızlar bu ortamda “kendiliğinden” oluşmuştur.

Ağız araştırmaları, sosyal bilimlerin hemen hemen bütün alanlarına katkılar sağlar. Halk arasından derlenen metinlerde, dil, folklor ve sözlü tarih, eğitim, halk hekimliği, hukuk, felsefe, psikoloji, sosyoloji, antropoloji, teoloji, etnoloji, mutfak ve beslenme kültürü... alanlarına ait pek çok veri yer alır. Genellikle dil ve folklor uzmanlarının kendi çalışmaları için derledikleri bu metinler, adlarını saydığımız bu sosyal bilim alanlarında kullanılabilir nitelikli malzemelerdir.¹

1. Dil Araştırmalarında Ağız Verileri

Ağız araştırmalarının asıl amacı, konuşma dilinin zenginliklerini ortaya çıkarmaya ve çeşitli dil sorunlarına çözüm bulmaya yöneliktir. Ağızlarda, yazı dilinde unutulmuş birçok ses, ek ve sözcük ile sözcük üstü dil birimleri (ata-sözleri, deyimler, kalıp sözler...) canlı dil birimleri olarak kullanılmaya devam etmektedir.² Ağız metnlerinin dil araştırmalarına diğer bir katkısı da dilin tarih içinde geçirdiği değişme ve gelişme süreçlerini tespit etmeye yaramasıdır. Söz konusu metinlerde aynı zamanda çeşitli dil sorunlarının çözümüne ait veriler de yer almaktadır. Ağız metinleri dil araştırmalarına aşağıdaki konularda veriler sunmaktadır.

- a) Ses bilgisi verileri,
- b) Yapı bilgisi verileri,
- c) Sözlüksel veriler,
- d) Kalıp söz verileri,
- e) Yer adları (toponomi) ve kişi-kavim (etnonomi) adlarına ait veriler,
- f) Lehçe ve ağız ilişkilerini gösteren veriler,
- g) Çeşitli düzeylerdeki dil sorunlarının aydınlatılmasında veriler.

a) Ses Bilgisi Verileri: Ağızları yazı dilinden ayıran en önemli husus fonetik farklılıklardır. Yazılı metinlerle standartlaştırılmayan ve genellikle okur-yazar çevrelerden uzak, yazı diliyle daha az teması olan kişilerin konuşmalarında dilin art zamanlı ve eş zamanlı birçok ses özelliğine rastlanır.

¹ Derleme metnlerinden diğer bilim alanlarının yeterince yararlanmamasının en büyük nedeni olarak bu metinlerin, fonetik alfabeye yazılmış olması gösterilmektedir. Bunun için söz konusu metinlerin yazı dili alfabesiyle de düzenlenerek diğer bilim alanlarının istifadesine sunulması gerekir.

² Ceyhun Sarı, *Türkiye Türkçesi Ağızlarında Kalıplaşmış Dil Birimleri*, Muğla: Muğla Sıtkı Koçman Üniversitesi Yayınları, 2021, s. 11.

Sözlük ve Ağız Sözlükleri

Ağız araştırmalarının önemli alanlarından biri de bu konuda hazırlanacak sözlüklerdir. Esasen ilk ağız araştırmaları ağızlardaki yazı diline göre farklı sözcüklerin anlaşılmasıyla ortaya çıkmıştır.

Ağız sözlüğü, belirli bir bölgede konuşulan, yazı dilinde yer almayan yahut anlam farklılığı olan sözcüklerin sözlüğüdür. Bu sözlükler, aynı zamanda konuşulan dilin sözcüklerini içermeleri bakımından dilin eş zamanlı sözlükleri olarak da sayılmışlardır. Eş zamanlılık, ağız araştırmalarının canlı dil verilerine dayandığı gerçeğini yansıtmaya bakımından doğru olmasına rağmen, mesele, dilin standartlaşma evreleri bakımından ele alındığında, standart bir yazı dilinin henüz gelişmediği çağlarda meydana getirilen sözlüklerin yerini tespit etmek müşkül duruma gelmektedir.

Tarihî çağlarda yazı dili ile konuşma dillerinin sınırları tam olarak belirlenmediğinden bu dönem sözlüklerinde yazı dilindeki sözcükler yanında ağızlar da yaşayan birçok söz varlığı da yer almaktadır.

Tarihî yazı dillerinin birçoğu, bugün anladığımız anlamda “standart” değildi, her yazı dili içerisinde –özellikle edebî metinlerde– ağız özelliklerini fazlasıyla görmek mümkündür. Yazı dilinin standartlaşması, devlet bürokrasinin kurumsallaşmasından sonraki dönemlere denk düşer. Zira yazı dili, önce bir devlet dili, hukuk dili olarak doğmuş; daha sonra eğitim, bilim ve edebiyat alanlarında kendini göstermiştir. Örneğin Osmanlı devletinin vergi ve nüfus kayıtları, resmî yazışmaları dil ve metin bağlamında çok belirlenmiş kurallara sahipken¹ edebî metinlerde bu kuralılık daha gevşektir. Çünkü hukuk metinlerinde “sözcük” ve “anlam”, iletişim görevi yanında yasal boyut taşıdığı için, standart bir yazı dilinin oluşmasında bu metinlerin önemli bir yeri vardır. Bunun sonucu olarak resmî yazının hukukî değeri, yazı ölçünlülüğünü de önemli kılmıştır. Bu bakımdan hukuk metinlerinde, “ne yazdığı” kadar “nasıl yazıldığı” hususu da ön plana çıkar.

Yukarıda ifade edilen sebeplerden dolayı Türk dilinin ilk ağız sözlüğü, Kâşgarlı Mahmud’un *Divânü Lügati’t-Türk*’ü (1074) sayılabilir.² Kâşgarlı, Karahanlı yazı dilinde kullanılan sözcükler yanında çeşitli Türk boylarının ağız özelliklerini gösteren söz varlığını da bu sözlükte toplamıştır.

¹ Hayati Develi, *Osmanlı’nın Dili*, İstanbul: 3 F Yayınevi, 2006, s. 77.

² Ahmet Caferoğlu da *Divânü Lügati’t-Türk*’ün “diyalektik” bir sözlük olduğunu tespitinde bulunmuştur (Bk. *Türk Dili Tarihi*, 1994, s. 187).

Sözlük, çeşitli Türk boylarını gezerek onlardan kelimeler derlenmesiyle oluşturulmuştur. Bu bakımdan eser, veri derleme yöntemi bakımından da ağız sözlüğü özellikleri taşımaktadır.

1. Saha Tespiti

Ağız araştırmalarında malzemenin derlendiği yer sahadır. Bu yüzden bir araştırmada ilk yapılacak iş saha tespitidir. Saha tespitinde araştırmacının amacı, kapsamı ve süresi rol oynar. Araştırmacı, çalışmasının kapsamına göre mahalle, köy, bucak, nahiye, ilçe, il ve bölgeleri derleme sahası olarak kabul edebilir. Ağızlar ulaşım imkânlarının kısıtlı olduğu, şehir merkezlerine uzak, teknolojinin etkisine daha az maruz kalmış bölgelerde canlı olarak konuşulurlar. Araştırmacılar bu yüzden genellikle bu özelliklere sahip yerleşim bölgelerinden derleme yapmayı amaçlarlar. Tabii bu tercihte genel ağız malzemesinin derlenmesi amaçlanır. Eğer ağızlarla ilgili daha dar kapsamlı bir çalışma yapılacaksa derleme sahası ona göre değişir. Örneğin, ağızlarla yazı dilinin etkileşim derecelerinin araştırılacağı bir konuda, bu iki dilin temas bölgeleri araştırma sahası olarak belirlenir. Kırsalda yaş gruplarına göre ağız kullanımı tespit edilecekse araştırma sahası olarak köy okulları seçilebilir.

Sahada araştırmalar önemli bir hazırlık sürecini gerektirir. Araştırmacılar, sahaya çıkmadan önce bölge ile ilgili çok ayrıntılı araştırma yapmak zorundadırlar. Bunun için öncelikle yerleşim biriminin tarihi ve nüfus yapısı hakkında bilgiler edinilmelidir. Kaynak kişilerin orada eskiden beri yerleşik bulunmaları, konuştukları dili de aile büyüklerinden öğrenmiş olmaları çok önemlidir. Ağız araştırmalarında bölgedeki ağız konuşurlarının etnolingüistik durumları araştırılmadan yapılacak bir derleme, sonuç ve değerlendirme konusunda eksiklikler ve yanlış sonuçlar doğuracaktır.

Derleme sahasına çıkmadan önce yapılacak bir başka ön çalışma da bölgeyle ilgili temel coğrafi ve ekonomik bilgilerin edinilmesidir. Derlemecilerin, araştırma yapacakları bölgenin yol ve ulaşım imkânlarını, şehir merkezine uzaklığını öğrenmeleri derleme süresini ayarlamak bakımından önemlidir. Yerleşim birimiyle ilgili ekonomi bilgileri ise derleme işinin, kaynak kişilerin çalışma zamanlarına denk gelmemesi açısından önemlidir. Çünkü sağlıklı bir derleme yapabilmek için kaynak kişilerin boş zamanlarının olması gerekir. Geçim kaynakları tarımsal üretime dayalı bölgelerde derleme işi genellikle işlerin yoğunluğunu kaybettiği kış mevsimlerinde yapılır. Geçim kaynakları balıkçılık olan bölgelerde bu iş yaz mevsimlerinde gerçekleştirilir.

Derlemeci, çalışma yapacağı sahayı öncelikle yer ve yön bakımından bölgelere ayırmalıdır. Bu aşamada araştırma sahası, örneklem alınacak metinlerin sayısına göre doğu-batı, kuzey-güney, merkez olmak üzere beş ana bölüme yahut mahalle mahalle bölümlere ayrılır (Şekil II). Metin sayısı fazla olaksa ara yönler de bölümlenmeye dahil edilir. Bundan sonra her yönden yahut her mahalleden en az iki kaynak kişi belirlenir. Farklı bölgelerden oluşturulan

Son yıllarda Türkiye Türkçesi ağızları üzerinde önemli saha derlemeleri ve gramer incelemeleri yapılmıştır. Bu çalışmalarda çeşitli yöntem sorunları da ortaya çıkmıştır. Söz konusu sorunların temelinde Türkiye Türkolojisinin genel eğilim olarak tarihî dönemlere ait yazılı metinler üzerinde yoğunlaşması ve diyalekolojinin bir bilim disiplini olarak Türkiye’de yeni olması bulunmaktadır.

1. Adlandırma Sorunu

Türkiye’de ağız incelemelerinde kullanılan terim, 1980’lere kadar genellikle “Anadolu ve Rumeli Ağızları”dır. Anadolu ve Rumeli adlandırmaları şimdiki Türkiye topraklarının bulunduğu iki coğrafya alanı olarak eş zamanlı çalışmalarda kullanılabilir. Fakat ağız araştırmalarında, siyasi coğrafya sınırları çoğu zaman belirleyici değildir. Çünkü siyasi coğrafyanın oluşmasında etnik ve dil ölçülerinden ziyade o zamanki siyasi durum rol oynamaktadır. Osmanlı İmparatorluğu’nun dağılmasıyla oluşan yeni haritada Türkiye’nin ağızlarını yalnızca şimdiki siyasi sınırlarla sınırlandırmamız doğal olarak mümkün değildir.

Bu sebepten dolayı, Türkiye Türkçesinin ağızlarını incelerken “Anadolu” ve “Rumeli” gibi coğrafi adlarla adlandırmak eksik bir sınıflandırma olur. Çünkü bu iki terimin kapsamı dışında kalan Kıbrıs, Irak ve Suriye’de konuşulan ve Türkiye Türkçesiyle aynı tarihî gelişimi yaşamış ağızları da kapsam içine almak için yeni bir terim gerekir. Bu yüzden, ağız incelemelerinde Türkiye çevresindeki Türkçe ağızları da kapsayacak bir adlandırmaya gitmek zorundayız. Kerkük ağızı ile Urfa ağızı arasındaki benzerlikler Edirne ağızı ile Urfa ağızındakinden çok daha fazladır. Bu benzerlik, az benzerlik ve benzemezlik ilişkilerini diğer birçok Anadolu ve Rumeli ağızı için de kurabiliriz. Bu yüzden, ağızların adlandırılması daha kapsayıcı ve sınırlandırmada ölçü olmalı; Osmanlı Türkçesinin yazı dili olarak egemen bulunduğu bölgeler esas alınmalıdır. Böylece Türkiye, Balkanlar, Suriye, Irak ve Kıbrıs ağızları “Türkiye Türkçesi Ağızları” terimi ile birleştirilmelidir. Son yıllarda bu adlandırma yaygınlık kazanmış ve Türkiye Türkolojisinde terimleşme yoluna girmiştir.

2. İnceleme Yöntemi Sorunu

Ağız araştırmalarında bir başka yöntem sorunu da derlenen dil malzemesinin hangi gramer yöntemleriyle ele alınıp inceleneceğidir. Türkiye ağız incelemelerinde bu konuda da bir birlik yoktur. Şimdiye kadar yapılan çeşitli çalışmalarda

SEKİZİNCİ BÖLÜM

TÜRKİYE TÜRKÇESİ AĞIZLARINDAN ÖRNEK METİNLER

[Bu bölümde belli başlı ağız bölgelerine ait örnek metinler yer almaktadır. Metinlerde, alınan kaynaklardaki yazım ve çevriyazı sistemine sadık kalınmıştır. Ancak anlaşılması mümkün olmayan bazı bölümlere < > işareti içinde küçük eklemeler yapılmıştır. Daha iyi anlaşılması için metinler yazı diline aktarılmış ve gerekli durumlarda parantez içinde () eklemeler yapılmıştır.]

1. Doğu Anadolu Ağızları

Kars Bölgesi

bir gün padşain bi tanesi, lāle, vezir padişah çıkmış şehri gezerlerken gidi ler şehrin bir kenarına. bahiller bir çeperin üzerinde bir çocuğ oturir. çocuğ bağırir, der “ben at sarrafiyim, adam sarrafiyim, daş sarrafiyim. yazıh ki benim gadrımı kimse bilmir. sağapsız ortalıhda galmışım.” birkaç defa bağırir. padişah lāleye dir ki “bu çocuğ bizim işimize yarar bir gün, bunun künyesini al.” lāle bunun künyesini atir, defterine gaydedeyir. bahir, şehri dolaşdıhdan sōra gidir, gene sarayına çıhir padişah. bir gün bunun dosdu, ahababı onla padşahlardan bir tanesi bir daş gönderir. daş cevherat daşı mi, almas daşı mi, yohsa yakut daşı mi kimse bilmir. padşah dir ki “lāle bizim bir çocuğ varıdı, gessin bahah”; bu ne taşdır.” gidir çocuğu atir geliller, çocuğ gelir; bēle bahir dir ki “padşaim bu daş seğen yaramaz”. <padişah> dir “çocuğ, yani layıh görmir misin sen? ben bir padişaim, bu daş beğen layıh değıl mi?” <çocuk> “yoh, padşaim, öyle değıl, bu daşı seğen eyi değıl dedim” dir; bir kedi getir” dir. padişah getirir. <taşı> südüin içeresine tökillir <atarlar>. kedinin öğüne goyiller. kedi nası yediğı kimi arha üsdü yuvarlanir. megerse daş da zehirden yapılmış. padişaim alıp elinde oynarken tabi el ayağın zehirlenecek. ağzığan götüdüğün kimi zehirlenecahsın...

Ahmet B. Ercilasun, *Kars İli Ağızları*, s. 178.

Yazı Diline Aktarımı

Bir gün padişahın biri, lala, vezir (ve) padişah çıkmış şehri gezerlerken, şehrin kenarına varıyorlar. (Burada) bakıyorlar ki bir duvarın üzerinde bir çocuk oturuyor. (Bu) çocuk (şöyle) bağıırıyor: “Ben at sarrafiyim, insan sarrafiyim, taş sarrafiyim. (Ama) yazık ki benim kıymetimi kimse bilmiyor, sahipsiz (olarak) ortalıkta kalmışım.” (Böyle) birkaç defa bağıırıyor. (Bunun üzerine) padişah lalaya diyor ki “Bu çocuk bizim işimize yarar, künyesini (adını, adresini) al.” Lala bunun künyesini alıp defterine kaydediyor. (Padişah ve maiyetindekiler) şehri dolaştıktan sonra gidiyorlar. (Padişah) tekrar sarayına dönüyor. Bir gün bunun (padişahın) dostu, ahababı olan padişahlardan bir tanesi (ona) bir taş gönderiyor. Taş(ın) cevher taşı mı, elmas taşı mı yoksa yakut taşı mı (olduğunu) kimse bilmiyor. Padişah: “Bir bir çocuk vardı, gelsin bakalım, bu ne taş(ı)dır.” (Görevliler) gidip çocuğu alıp geliyorlar. Çocuk (taşa) şöyle bakıyor (ve) diyor ki “Padişahım bu taş sana yaramaz.” (Padişah) “(Ey) çocuk (bu taşı bana) layık görmüyor musun sen?” diyor. (Çocuk) “Hayır padişahım, öyle değıl; ben bu taş (senin için) iyi değıl dedim.” diyor. (Bu arada çocuk) “Bir kedi getir(in).” (diyor). (Bir kedi) getirirler. (Taşı) sütün içine bırakıyorlar. (Bu tabağı) kedinin önüne koyuyorlar. Kedi (bu sütü) içtiğı gibi arka üstü

DİZİN

A

- Abuşka Lügâti* 66
Adana ve Osmaniye İlleri Ağızları 116
A. Dilaçar 50, 112
Afyon Merkez Ağzı 110
Ağız Bilimi El Kitabı 16, 113
Ahmet B. Ercilasun 28, 29, 67, 99, 112
Ahmet Buran 17, 30, 110
Ahmet Caferoğlu 21, 28, 29, 39, 65, 67, 68, 87, 89
Ahmet Günşen 55, 67, 89, 101, 113
Ahmet Topaloğlu 15, 19, 115
A. John Ellis 25
Ali Akar 21, 30, 58, 67, 89, 102
Ali İhsan Yapıcı 115
Almanya 25, 76
alofon 91
Amerika Birleşik Devletleri 26
A. Mevhibe Coşar 44, 111
Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme I. 110
Anadolu Dialektolojisi Üzerine Malzeme II. 110
Anadolu İlleri Ağızlarından Derlemeler 111
Andreas Tietze 29, 53, 115
Ankara İli Ağızları 109
Anlam ve Türk Anlambilimi 109
Antalya İli Korkuteli İlçesi ve Yöresi Ağızları 56, 110
Archivio glottologico italiano 26
Argo 19

- Arpaçay Köylerinden Derlemeler* 29, 51, 55, 112, 114
Artvin ve Yöresi Ağızları 29
Âşık Garip Hikâyesi 55
Atlas linguistique de la France 26
A. von Gabain 112
Aydın Lügâti 66
Aydın ve Yöresi Ağızları (İnceleme-Metin-Sözlük) 115
Ayşe Günay 29

B

- Barry Sanders 61, 115
Bartın ve Yöresi Ağızları 28, 103
Bayerisches Wörterbuch 25
Berke Vardar 15, 115
Bernt Brendemoen 44, 56, 58, 110
Bilgehan A. Gökdağ 29, 112
Bilge Tonyukuk Yazıtı 51, 109
Bursa İli Yerli Ağzı 45, 105, 115

C

- Caner Kerimoğlu 16, 113
Ceyhun Sarı 49, 115
Charles Boberg 16, 113
Codex Cumanicus 66

Ç

- Çetin Pekacar 115

D

- Dante Alighieri 25

Denizli İli Güney ve Güney-Batı Ağızları 115
Denizli İli Yer Adları 52, 114
Der Deutsche Sprachatlas 25
Derleme Sözlüğü 27, 50, 51, 66, 67, 75, 76, 79, 112, 115
Deutsche Dialektologie 112
Dictionary of American Regional English 26
Die Mundarten Bayerns 25
Dil Bilgisi Terimleri Sözlüğü 15, 115
Dilbilime Giriş 114
Dilbilim ve Dilbilgisi Terimleri Sözlüğü 15, 115
Divânü Lügâti't-Türk 21
 diyalektoloji 15, 20, 25, 28, 30, 88, 91
Diyarbakır Ağzı 28, 110
 Doğan Aksan 19, 109
Doğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar, I. 111
 Dominic Watt 16, 113

E

Edirne İli Ağızları 89, 106, 113
 Edmond Edmont 26
 Efrasiyap Gemalmaz 28, 67, 68, 112
 Emine Atmaca 56, 110
 Emine N. Gürsoy 22, 109, 113, 115
 Emin Kalay 67, 89, 106, 113
English Dialect Dictionary 26
 Ensar Aslan 29, 112
 Ercan Alkaya 113
 Erdoğan Boz 110
Erzincan ve Yöresi Ağızları 56, 68, 115
Erzurum İli Ağızları 28, 68, 112
Eski Türkçenin Grameri 112

F

Faruk Yıldırım 19, 21, 22, 29, 67, 116
 Fatma Özkan 29
 Fatma S. Bayraktar 45, 110
 F. Bopp 25
 Ferdinand de Saussure 115
 F. Giese 26
 Figen Güner Dilek 29, 115
 Fikret Turan 115

Fransa 25, 26
 F. Vincze 26

G

Gaziantep Ağzı 28, 67, 109
 G. B Vico 25
Genel Dilbilim Dersleri 115
Genel Dilbilim (Lengüistik) 115
 Georg Wenker 25
 G. I. Ascoli 26
 gizli dil 21
Güney-batı Anadolu Ağızları 28, 87
Güney Sibirya Altay Türkçesi Ağızları-Karşılaştırmalı Ses Bilgisi 29
 Gürer Gülsevin 30, 67

H

Hakan Akça 81, 109
 Halk Edebiyatına Giriş 55, 112
 Hans Kurath 26
 Hasan Eren 52, 67, 89, 112
 Hatice Şahin 22, 45, 105, 109, 115
 Hayati Develi 30, 65, 112
Her Yönüyle Dil 109
 Hidayet Kemal Beyatlı 29
 Hülya Arslan Erol 29
 Hüseyin Yıldız 50, 116

I

Ignác Kúnos 39, 114
Irak Türkmen Türkçesi 29

İ

İbni Mühennâ Lügâtı 66
İlahi Komedyâ 25
 İlhan Ayverdi 110
 İngiltere 25
 İtalya 25, 26
 izoglos 17, 41

J

Jan Goossens 112
 jargon 20
 J. A. Schmeller 25

J. G. Herder 25

J. Grimm 25

J. J. Rousseau 25

John Nerbonne 16, 113

Joseph Wright 25

József Thury 115

J. Thury 26

Jules Gilliéron 26

K

Kahramanmaraş ve Yöresi Ağızları 112

Kanada 26

Kars İli Ağızları 28, 99, 112

Karşılaştırmalı Türk Lehçeleri Sözlüğü 112

Kaşgarlı Mahmut 21

Kaya Bilgegil 28

K. Edip Kürkçüoğlu 28

Kemal Edip Kürkçüoğlu 28, 114

Kemal Üçüncü 104

Kenan Acar 45, 109

K. Foy 26

Kırşehir ve Yöresi Ağızları 55, 101, 113

Kisázsiai török dialektusairól 39, 114

Kitābü'l-idrak 66

Kösedağ Savaşı 34

Kubbealtı Lügati-Misalli Büyük Türkçe Sözlük 110

Kuzeydoğu İllerimiz Ağızlarından Toplamalar 110

Kuzey Makedonya Türk Ağızları 29

Kültür Tarihimizde Gizli Diller 22, 109

Kütahya ve Yöresi Ağızları 29, 113

L

L. Bonelli 26

Lehçe-i Erzurum 66

Levent Kurgun 52, 114

Leyla Karahan 19, 30, 38, 40, 41, 53, 109, 113, 116

Linguistic Atlas of New England 26

Linguistic Atlas of the United States 26

Lobnor Ağzı 29

Lugât-i Çağatay ve Türkî-i 'Osmânî 66

Lübnan Türk Ağızları 29

M

Martin Luther 25

Mehmet Bilgin 44, 110

Mehmet D. Erdem 112

Mehmet Kaplan 28

Mehmet Ölmez 53, 115

M. Hartmann 26

Minara Aliyeva 29

M. Räsänen 27

Muğla ve Yöresi Ağızları 102, 109

Muhâkemetü'l-Lugateyn 66

Muharrem Ergin 15, 112

Mukaddimetü'l-Edeb 66

Mukim Sağır 56, 68, 115

N

Necati Demir 51, 67, 111

Necip Asım 26

Necip Üçok 115

Nesrin Güllüdağ 53, 113

Nevşehir ve Yöresi Ağızları 28, 114

Nevzat Özkan 115

Nurettin Demir 16, 19, 21, 29, 89, 111, 112

O

On Early English Pronunciation 25

Opit izslédovanija tyurskich dialektov v Chudavendigarë i Karamanii 26

Ordu İli ve Yöresi Ağızları 111

Orhon Türkçesi Grameri 115

Osman İlbaş 113

Osmaniye Tatar Ağzı 29

Osmanlı'nın Dili 65, 112

Ö

Ömer Asım Aksoy 28, 67, 109

Ötüken Türkçe Sözlük 114

Özgür Ay 51

Özgür Kasım Aydemir 29

P

Philologiae Turcicae Fundamenta 39
Piet Kral 40

R

Raymond Hickey 16, 113
Reşit R. Arat 110
Rize İli Ağızları 29, 113

S

Saadet Çağatay 111
Sadettin Özçelik 100
Salmas Ağzı-Güney Azerbaycan Türkçesi Üzerine Bir İnceleme 29, 112
Selahattin Olcay 28, 29, 51, 55, 56, 114
Selda Sandalyeci 45, 110
Senglah 66
Serpil Ersöz 29
Sırı Derya Boyu Kazak Ağızları 29
Sivas ve Tokat İlleri Ağızlarından Toplamalar 111
sövgü sözleri 20
Sözlü ve Yazılı Kültür – Sözüün Teknolojileşmesi 16, 114
St. Petersburg 26
Suriye Bayır bucak Türkmen Ağzı 29

Ş

Şevket Beysanoğlu 28, 110
Şükrü Elçin 55, 112

T

Tadeusz Kowalski 27
Tahsin Banguoğlu 40, 110
Talât Tekin 115
Talip Doğan 29
The American Dialect Society 26
The Turkish Dialects of Trabzon 44, 110
Tooru Hayashi 40
Tuhfetü'z-zekiyye 66
Tuncer Gülensoy 29, 67
Turgut Acar 29
Turgut Günay 29, 67, 113

Turgut Tok 115
Türkçe Sözlük 115
Türk Dil Bilgisi 112
Türk Dilini Tetkik Cemiyeti 27, 66
Türk Dilleri 115
Türkiye'de Bir Ağız Adacığ\ Karaçay- Malkar Türkçesi Ağzı 29
Türkiye'de Halk Ağzından Söz Derleme Dergisi 27, 66
Türkiye'deki Ahıska Türkleri Ağzı 29
Türk Kültüründe Argo 115
Türk Ocağı 27

U

Urfa Ağzı 28, 114
Urfa Merkez Ağzı 100
Uşak İli Ağızları 113

V

V. A. Maksimov 26
V. Pisarev 26

W

Walter J. Ong 16, 114
W. Humbolt 25
Wörterbuch der griechischen, slavischen, arabischen und persischen Lehnwörter im Anatolischen Türkisch 53, 115

Y

Yaşar Çağbayır 114

Z

Zeki Kaymaz 21
Zeynel Kiran 114
Zeynep Korkmaz 15, 21, 28, 29, 67, 86, 87, 89, 103
Zhumagali İbragimov 29
Zonguldak-Bartın-Karabük İlleri Ağızları 112
Zuhal Kargı Ölmez 66, 114